

KARMELITAANSE VORMING

NR. 29

DE VROUW IN DE ITALIAANSE
KARMEL vóór TERESA

Voor eerder verschenen uitgaven in de Reeks Karmelitaanse Vorming zie:
<http://www.nederlandscarmelitaansinstituut.nl/> Vervolgens op 'Teksten'.

DE VROUW IN DE ITALIAANSE KARMEL VÓÓR TERESIA

Inhoudsopgave	3	
Voorwoord	4	
1	Verschillende vormen van verbonden zijn met de Orde	5
1.1	Een nieuwe voedingsbodem voor religieus leven	5
1.2	Het ontstaan van de conversen	6
1.3	Levenswijze der conversen	7
1.4	Evenzo de vrouwen	8
1.5	Zelfs de gehuwden	8
1.6	De oblatie	9
1.7	De orde van de penitenten	9
1.8	De Mendicanten [bedelorden]	9
1.9	Conversen, confraters en familiares	10
1.10	Fraternitas ordinis [de broederschap van de Orde]	11
1.11	Organisatie van verscheidene groepen confraters	12
1.12	De regels	12
1.13	Sancti habitus signum ferentes [Degenen die het teken van het heilig kleed dragen]	13
2	De vrouwelijke tak van de Karmel in Italië	16
2.1	De kwezels of begijnen	16
2.2	De Florentijnse begijnen	16
2.3	De Karmel van Florence in de 14e eeuw	17
2.4	Sub Jugo religionis (onder het juk van de Orde)	17
2.5	Maria-ideaal	17
2.6	De geloften	18
2.7	Plechtige geloften	19
2.8	Als conversa	20
2.9	Ordo Sororum (de Orde van zusters)	20
2.10	De kloosters	21
2.11	Exemptie	22
2.12	De parochie van St. Fredianus	22
2.13	Bartolomeo di Tomasso Soderni naar Rome	23
2.14	Citramontanas sorores instituut (hij richtte de zusterkloosters aan deze zijde van de Alpen op)	24
2.15	Wat zegt de Bulla	24
2.16	Andere huizen van begijnen	26
2.17	In de Congregatio van Mantua	27
2.18	In de provincies	27
2.19	Herstel van de begijnen	28
2.20	De nieuwe zusters	28
2.21	Smartelijke scheiding	29
2.22	Onze heiligen	29

VOORWOORD

Bij gelegenheid van het vierde eeuwfeest van de eerste kloosterstichting van Teresa van Avila in 1562 heeft het tijdschrift Carmelus een herdenkingsnummer uitgegeven over de karmelitessen vóór Teresa. [Carmelus jrg.10 (1963) nr. 1]. Vijf van de zeven artikelen zijn in het Nederlands vertaald voor de zusters karmelitessen en onder hen verspreid via een interne gestencilde uitgave met als titel ‘Karmelietessen vóór Teresa’ I en II.

In de Reeks Karmelitaanse Vorming zijn de bijdragen van dr. A. Staring o.carm. over *De karmelitessen in de Nederlanden vóór Teresa van Avila* (RKV 25), van dr. V. Wilderink o.carm. over *De eerste karmelitessenkloosters van Frankrijk* (RKV 26) en over *De beaterios en kloosters van de Spaanse karmelitessen in de 15^e en 16^e eeuw* van dr. Otger Steggink heruitgegeven. Claudio Catena heeft zich verdiept in ‘*De vrouw in de Italiaanse Karmel vóór Teresa*’. In de interne Nederlandse uitgave is niet vermeld wie de tekst vertaald heeft en de vertaler heeft de tekst vertaald zonder vermelding van de voetnoten.

De originele Italiaanse tekst is getiteld ‘*Le donne nel Carmelo Italiano*’ (Carmelus, p.9-55). Voor een wetenschappelijke verantwoording van de tekst verwijzen we naar het Italiaanse artikel in Carmelus.

Dank aan Marianne Sturm, die de tekst heeft overgetypt voor herpublicatie in de Reeks Karmelitaanse Vorming. Dank ook aan Gerry van der Loop, die zorg heeft gedragen voor de vormgeving.

Sanny Bruijns o.carm.
Nijmegen, oktober 2022

door p.Claudio Catena O.Carm. in: Kontakt II, p. 1-16

1 VERSCHILLENDE VORMEN VAN VERBONDEN-ZIJN MET DE ORDE

De moniale, tenminste in de huidige betekenis van het woord, is een religieuze met plechtige geloften, die in een slotklooster woont. Plechtige geloften en clausuur zijn twee begrippen, die onderling nauw verbonden zijn sinds de tijd van Paus Pius V. Deze paus voerde in meerdere achtereenvolgende documenten de voorschriften uit van het Concilie van Trente, terwijl het Concilie van Trente op haar beurt een oud decreet van Bonifatius VIII van 1289 opnieuw had uitgevaardigd, dat al sedert lange tijd in onbruik was geraakt.

Aanvankelijk had het begrip moniale een andere inhoud en de geschiedenis van de Karmelitessen in Italië bevestigt dat. Ofschoon reeds georganiseerd op de helft van de 15^e eeuw, sloten zij zich op binnen het clausuur in de 20er jaren van de 16^e eeuw, na ongeveer een zestigtal jaren een leven geleid te hebben van behoorlijke bewegingsvrijheid binnen en buiten het klooster. In 1952 werd met een zekere plechtigheid het 5^e eeuwfeest gevierd van de stichting van de karmelitessen, waarvan de stichtingsdatum op 7 oktober 1452 wordt gesteld. Ofschoon die datum staat aangegeven in de Constitutie "Cum Nulla" van Paus Nicolaas V, heeft zij toch niet de waarde die men er gewoonlijk aan toekent. Zij geeft niet het begin aan, maar veeleer een nieuwe fase in de wordingsgeschiedenis, die zelf zonder enige twijfel voorafging aan het pauselijk beschermingsdecreet.

Er bestonden vóór die datum ook Karmelitessen maar sinds wanneer? Enigszins vooruitlopend op de conclusies, kunnen we nu al zeggen dat er al eeuwen vóór 1452 Karmelitessen bestonden, en dat haar echte oorsprong terug gaat op die van de monniken, die verdreven werden naar die Europese landen waar ze vandaan kwamen, nadat het mohammedaanse geweld hen van de Berg Karmel had verjaagd.

1.1 Een nieuwe voedingsbodem voor religieus leven

Het Europa van de Investituurstrijd, waarin de grote Hildebrand en het hoofd van het heilige roomse rijk in een geweldig gevecht tegenover elkaar stonden, werd gekenmerkt - vooral in Italië en Duitsland - door een diep gewetensconflict en door een algemene ernstige inkeer van de gelovigen, die gesteld voor de noodzaak om te kiezen, de meer moederlijke en meer beminnelijke en edeler bescherming van de Kerk verkozen boven de protectie van de Keizer.

In zo grote getale verliet men de wereld, die bovenal slechts lijden en rampen bracht, dat de bestaande gebouwen, om hen allemaal te kunnen herbergen, op een geweldige manier uitgebreid moesten worden. Zoals de onherbergzame woestijn van Tebe door de romeinse vervolgingen met monniken en kluizenaars bevolkt was, zo vulde het langdurig wangedrag van Keizer Hendrik IV de gastvrije kloosters in Europa met edelmoedige rekruten.

Het was van de kant van de monniken niet gemakkelijk om zo'n groot aantal personen op te vangen; zelfs niet voor hen die daartoe het meest geschikt leken vanwege de hervorming van de religieuze tucht die zij hadden doorgevoerd. Maar een groot deel van de nieuwe aspiranten misten de morele en intellectuele kwaliteiten die onontbeerlijk zijn voor het monastieke leven, terwijl van de andere kant niet alle monniken geschikt waren voor een taak die ook heden ten dage schrik zou inboezemen.

Omdat men bij gebrek aan plaats niet bij de monniken opgenomen kon worden, ontwikkelde zich voor nieuwe generaties een levenswijze die tot dan toe slechts in enkele Italiaanse kloosters beoefend was en waarmee men sinds enkele jaren hoopgevende resultaten bereikt had. Te Camaldoli en te Vallombrosa hadden Romuald en Gualbertus een grote groep personen tot de geloften toegelaten wier hoofddoel, behalve in de persoonlijke heiliging, erin

bestond de monniken te ontheffen van tijdelijke beslommeringen zodat zij zich in de eenzaamheid konden toeleggen op een nieuw programma van gebed en werk.

Voor de nieuwe religieuzen had men verschillende namen, maar de meest gewone die het tot nog toe heeft uitgehouden, werd die van “conversen” [lekenbroeders-lekenzusters].

1.2 Het ontstaan van de conversen

Men schijnt het ontstaan van de conversen te willen terugvoeren op de H. Johannes Gualbertus, maar het staat nu wel vast dat een dergelijk vaderschap veeleer toekomt aan St. Romualdus en aan zijn Camaldulense congregatie.

In het “Vita sancti Romualdi” [leven van de heilige Romualdus] beschrijft de h. Petrus Damianus meesterlijk de hardheid van leven dat de heilige leidde en wat de monniken met vuur navolgden in de verschrikkelijke eenzaamheid van de berg Satria [Catria], waar Romuald zich als in een “nieuwe Nitria” [het tegenwoordige Wadi Natrum, ten westen van de Nijldelta, waar de eerste woestijnvaders zich teruggetrokken hadden] had gevestigd.

De geestdrift werd zelfs verbreid onder de “hoeders van het vee” en onder “de huisgenoten, de bedienden van de monniken en “ook zij vastten, onderhielden het stilzwijgen, dienden elkaar de discipline toe en vroegen met aandrang een passende bestraffing voor elk woord dat zij zich hadden laten ontvallen”. De ‘famuli monachorum’ [de huisgenoten] en de “custodes pecorum” [de hoeders van het vee] waren echte geprofesten, die zich aan God toewijdden volgens de ritus van de regel van St. Benedictus, die net als de monniken gehoorzaamheid en plaatsgebondenheid beloofden en die er nog een schepje boven op doend, “de volharding in deze afgelegene plaats” op zich namen, die hen voor altijd aan de eens gekozen plaats bond. Deze gelofte was zo streng dat zij aan “de dienaren van God” het recht gaf die ‘famuli monachorum’, die geprobeerd hadden zich door de vlucht te onttrekken aan de strenge wetten van het leven der Camaldulenzen en aan de harde dienst die zij op zich genomen hadden, met geweld terug te halen in de eenzaamheid.

Verrichtten de ‘custodes pecorum’, zoals hun naam reeds aangeeft, het nederige en lang niet altijd idyllische werk van de herders, die op de Catria en omgeving zeker niet erg vaak overvloedige weiden voor de kudden van het klooster vonden, de ‘famuli’ op hun beurt regelden de administratie van de goederen die buiten de kloostermuren lagen en onderhielden die contacten met de rest van de wereld waar men nooit volledig buiten kan. De ene groep zowel als de andere was verplicht buiten de gemeenschap der monniken te leven en zij konden noch hadden volledig deel aan de gestrengheden van het hervormde eremietenleven. De leden van Vallombrosa, die zich evenzeer vanaf het begin gewijd hadden aan het leven in eenzaamheid in de prachtige abdijen ver van de grote wooncentra, hadden familie nodig en zij namen hen bij zich op om de monniken te bevrijden van de noodzaak te moeten afdalen van de “burcht van contemplatie” en bloot te moeten staan aan de bekoringen van een wereld, die al te onrustig en steeds minder bedacht op de hogere dingen, zich behalve met burgeroorlogen bezig hield met zaken doen, handel drijven en woekeren.

De Cluniacenzers namen na enige aarzeling de nieuwe structuur aan die bij de Cisterciënzers een rol van groot belang ging spelen en die zelfs niet afnam na de mislukking van het experiment met de lekenbroeders [die nl. de economie van de abdij in handen kregen en ook de geestelijke macht probeerden af te dwingen], dat het voortbestaan van de abdij en van de Orde van Grandmont in gevaar bracht.

Hendrik IV, Keizer van 1056 tot 1105, die omstreeks 1075 in botsing kwam met Gregorius VII, zette ondanks de vernedering van Canossa [1075] de strijd tegen de Kerk voort, waarbij hij zover ging dat hij zichzelf ontsloeg van de ban en de volkeren van zijn rijk - vooral in de Duitse landen - op de rand van geloofsafval bracht, na hen gedeeltelijk meegetrokken te hebben in een schisma. De goeden sloeg de schrik om het hart en in hun

wanhopig verlangen om het te overleven zochten zij i.p.v. nutteloos vechten, hun redding in een nieuwe ark van Noë om niet om te komen in een nieuwe zondvloed: want het is beter zichzelf te redden dan vechtend met de anderen ten onder te gaan. Men werd “conversus” . Men zag toen personen, zelfs rijken die lange tijd een gemakkelijk leven geleid hadden, nu een nieuw geluk en vrede vinden in het hoeden van de schapen en de varkens van de kloosters. Zij waren liever boeren van St. Benedictus dan graven en hertogen in het gevolg van Hendrik.

1.3 Levenswijze der conversen

Het leven der conversen werd ingericht volgens de eisen van de taak waaraan zij zich wijdde. Ofschoon zij noch monnik noch clericus waren, waren zij toch echte religieuzen, niet alleen vanwege de heiligheid van leven maar ook rechtens. Monniken horen thuis in het klooster, zei een oud gezegde. De conversen konden daarentegen niet tussen die heilige muren wonen, omdat hun werk hen bijna steeds daarbuiten bezig hield met zaken en activiteiten die een dienaar van God niet pasten, omdat een monnik zich voor bepaalde dingen niet mocht interesseren en er zelfs niet over mocht praten. De stem van de conversen zou in het koor een zekere stoornis verwekt hebben, zodat men voor hen een apart huis bouwde [domus conversorum], gescheiden en op een afstandje van dat der monniken en gewoonlijk bij de ingang van de clausuur. De scheiding bestond niet slechts in de behuizing maar ook in het werk, in de maaltijden, de spijzen en zelfs in de gebeden en de wetgeving.

Het “opus Dei” [werk Gods] behoorde niet tot de plicht van de conversen, die niet in de religieuze gemeenschap binnentraden om God lof te zingen met psalmen. Dit was niet omdat zij er voor een groot gedeelte ongeschikt voor waren, maar omdat zij niet met dat doel waren opgenomen. Een zeker aantal Onze Vaders moest de psalmen van David vervangen. Daar zij officieel ongeletterd waren, ook al konden zij lezen en schrijven, waren zij niet in staat tot het gebed van de geleerden, wat officieel de monniken en de clerici waren, ook al maakten sommigen er niet meer van dan een onbegrepen lezen van psalmen. De conversen konden zelfs het koor niet betreden omdat, tenminste tijdens het psalmzingen, die plaats strikt voor de monniken gereserveerd was. Tevens miste men daar het recht van te gaan zitten als men geen eigen zetel had.

Wie geen zetel in het koor had, had ook geen stem in het kapittel. Later werden zij er toegelaten, maar alleen om hun schuld te belijden. Het onderhouden van de clausuur, het opus Dei, de zetel in het koor en de stem in het kapittel waren karakteristiek voor de monnik en maakten geen deel uit van het leven en de gewoonten van de conversen, die derhalve ook geen monniken waren. Wie geen monnik was, mocht zich ook geen monnik noemen en nog minder zich kleden als een van hen. De [monniks-] kap, het kleed dat de monniken binnen het klooster droegen op het koor en tijdens het kapittel, werd aan de conversen ontzegd, die het scapulier droegen dat de monniken onder het werk droegen: “het scapulier voor het werk”. Daar zij de drie geloften hadden, waren zij zeker echte religieuzen, in alles gelijk aan de monniken op het monnik-zijn na. Zij vervingen dit door dienstbaarheid, zij waren er in feite voor het werk, zij waren eerder dienaren van de dienaren Gods, dan dienaren Gods. Zij waren noch clericus noch monnik, zij maakten zichzelf tot dienaren van de monniken, zo Hem navolgend, Die niet kwam om gediend te worden maar om te dienen en Die zijn volgelingen leerde tot grotere volmaaktheid te komen door het verrichten van dienstwerk.

Zij werden echter niet eens religieuzen genoemd maar bleven leken heten, ook al hadden zij zich teruggetrokken uit de wereld; ook al waren zij gehoorzaamheid verplicht aan de abt, en ook al hadden zij het gemeenschappelijke leven omhelsd. Ja, zelfs maakte hun gemeenschappelijke leven in die tijd zo'n indruk dat het een apostolisch leven genoemd werd. Zoals de eerste christenen hun persoonlijke bezittingen naar de apostelen brachten en ze hen

ter beschikking stelden, zo gaven de conversen geheel hun bezit aan de monniken om te leven naar het voorbeeld van de eerste christengemeente.

1.4 Evenzo de vrouwen

Ook de vrouwen, die zich al in het gevolg van Christus edelmoediger en trouwer toonden dan de mannen, wilden niet achter blijven in het vernieuwde apostolisch klimaat. Daarom wijdden niet alleen mannen maar ook een ontelbaar aantal vrouwen zich in deze tijd aan een dergelijk leven. En ook zij stelden zich onder gehoorzaamheid van clerici en monniken om een gemeenschappelijk en apostolisch leven te leiden en om zich evenals de mannelijke conversen [voortaan “conversi” genoemd en de vrouwelijke “conversae”], volledig ten dienste te stellen van kloosters en abdijen, van kanunniken en zelfs van alleen levende priesters, zodat zij onder gehoorzaamheid aan de clerici en monniken, in gemeenschap leefden in dagelijkse dienstbaarheid hun taak toegewijd verrichtten.

Cluny en Citeaux lieten hen toe in hun kloosters in “de huizen voor conversae”, waar men, althans na enige tijd, dezelfde categorieën kon onderscheiden als bij de mannen: koorzusters, lekenzusters en diegenen die van prebenden leefden.

De tijd is een goede leermeester en ook de vurigheid leert ervan. Toen na verloop van tijd de geestdrift verflauwde, duurde het in feite niet lang of de ongemakken en gevaren van die gemengde samenleving kwamen aan het licht en het werd noodzakelijk een scheiding aan te brengen. Maar zelden stonden de abten voor een moeilijker opgave dan deze, waarin zoveel belangen van buiten het klooster meespeelden. Innocentius III moest hen te hulp komen met een plan, waarvan men niet kan zeggen dat het overhaast is uitgevoerd.

Niet altijd zochten en vonden de vrouwen een geestelijke toevlucht bij kloosters en abdijen, waar het de edelen gelukte om hun eigen dochters en verwanten te plaatsen. De dochters van de gewone plattelandsbevolking stelden zich tevreden met kerken en seculiere kanunnikaten, waar zij alleen of in kleine groepen een leven begonnen te leiden van monialen. Ook in dorpen streefden talloze boerendochters er naar om huwelijk en wereld vaarwel te zeggen en te leven in gehoorzaamheid aan een of andere priester.

1.5 Zelfs de gehuwden

Ook de gehuwden stelden zich, getrokken door het religieuze leven, onder gehoorzaamheid, zij het ook binnen de grenzen die onvermijdelijk gesteld werden door de gehuwde staat en door de verplichtingen ten opzichte van het gezin. Zij hielden desondanks niet op religieus te leven en met grote toewijding de religieuzen te gehoorzamen.

Dat “hielden niet op te gehoorzamen” wekt duidelijk het idee dat de gehuwden het eerst de bezieling van het kloosterleven hebben gevoeld, zodat zij bij de opkomst van de ongehuwden niet alleen niet ophielden te gehoorzamen, maar zelfs volhielden met grote toewijding. En dit is vanzelfsprekend omdat – en het is goed dit steeds in gedachten te houden – de nieuwe levenswijzen zich eerst aandienden in een beginstadium en later in meer ontwikkelde en meer volledige vormen. Dit is dan ook de reden dat men zich op een verleidelijke manier de oorsprong van de derde Ordes denkt. Deze bewegingen kwamen niet uit de eerste Ordes voort maar ontstonden spontaan en bereidden het milieu en de mensen voor op de nieuwe stromingen in het religieuze volmaaktheids-leven. De humiliaten geven hiervan een typisch voorbeeld. Oorspronkelijk was zij een Orde van gehuwden die later het leven schonk aan een tweede Orde van ongehuwden, mannen en vrouwen, en tenslotte ook aan een eerste Orde, samengesteld uit clerici, priesters en kanunnikessen.

In enkele gevallen vormden de gehuwden liever groepen onderling dan dat zij zich aan monniken onderwierpen in gehoorzaamheid. Zij vormden kleine groepjes van religieuzen, zoals de chronist van de beweging, Bernold van Konstans vermeldt, die wij tot nu toe hebben gevolgd en die zijn uiteenzetting aldus vervolgd: "Veel dorpen wijdden zich in hun geheel aan een godsdienstig leven en beijverden zich elkaar te overtreffen in heiligheid van zeden". Het religieuzen-dorp van St. Desiderius nabij Vicenza [object van recente studie en onderzoeken van Pater G.G. Meerseman o.p.], heeft het mogelijk gemaakt een klein tipje van de sluier op te lichten, die de levensomstandigheden van een oude instelling van heiligheid en religieuze ijver voor de moderne mens verborgen hield.

1.6 De oblatie

Omdat de gehuwden de drie geloften niet konden afleggen, die zoals bekend de religieuze staat uitmaken, deden zij geen echte professie. De handeling waarmee zij zichzelf en hun bezittingen volledig ter beschikking stelden van de monniken of van het kloosterdorp, uit liefde tot God en tot uitboeting van hun zonden, kreeg de naam "oblatie", een term geleend om zo te zeggen van de gewoonte der Benedictijnen, die deze reeds lang gebruikten met betrekking tot degenen die zich wel getrokken voelden tot een leven van groter volmaaktheid, maar die de mogelijkheid, de kracht of de moed misten om het monastieke leven in zijn volle gestrengheid te omhelzen. Omdat er een grote verscheidenheid van mogelijkheden was binnen de grenzen van de religieuze professie, ontstond er ook een grote variatie van namen, die voor ons niet altijd te begrijpen is vanwege de grote tijdsafstand. Als algemene regel kunnen we het volgende principe opstellen: elke beperking van het volledige monastieke leven doet de professie meer gelijken op een oblatie.

1.7 De orde van de Penitenten

De Orde van de Penitenten, waarvan de oorsprong nog tamelijk in het duister ligt, schijnt niets anders te zijn dan de stedelijke tegenhanger te zijn van de kloosterdorpen op het platteland. De steden waren vol boetelingen, nl. personen die weliswaar geen openbare zondaars waren, maar toch het leven van boetvaardigheid op zich hadden genomen, dat de Kerk aan zodanige boetelingen oplegde. Zij leidden het boeteleven echter niet in zijn volle gestrengheid. In de ogen van het volk, dat een scherpe kijk op de dingen had maar het wel van de humoristische kant bezag, leken die half-religieuzen meer op conversen in plaats van op monniken, en die half-boetelingen meer op namaak boetedoeners dan op boetelingen.

1.8 De Mendicanten [bedelorden]

Door de geproteste conversen in eigen gelederen op te nemen, namen de Franciscanen en de Dominicanen de oblatie van het benedictijnse type niet over maar de conversi wel. Er was echter het volgende verschil: terwijl bij de Dominicanen - bij uitstek een orde van kanunniken - de conversen een eigen groep vormden die St. Dominicus slechts met veel moeite wist in te passen in het geheel, kwamen bij de Franciscanen de conversie tevoorschijn uit een proces van evolutie van een milieu, waarin een opvallende geest van broederlijkheid clerici en leken in een hechte gemeenschap verenigde. Toen het clericale element langzamerhand belangrijker werd, bracht dit noodzakelijk met zich mee, dat men onderscheid ging maken in de rechten en plichten bij broeders van eenzelfde Orde. Met betrekking tot de vrouwen was de houding van de beide Ordes de volgende: zij namen geen vrouwen onder hun hoede tenzij deze leefden in gesloten kloosters, waarvan zij het

aantal zoveel mogelijk trachtten te beperken; en zo gauw zij het konden, ontdeden zij zich van de zware zorg voor de monialen die aan de eerste kloosters was toegestaan, door ze in minder tijdrovende vormen te herorganiseren om tenslotte te proberen er helemaal vanaf te komen. Van oblatie wilden zij weinig of niets weten en degenen die uit godsvrucht graag hun leven zoveel mogelijk hadden gelijk gemaakt aan het hunne verwezen zij naar de Orde der Penitenten. De Orde der Penitenten kende zo een snelle groei, maar tegelijk daarmee ontvingen zij de kiemen van een droevig verval. Met de toevloed van sympathisanten van de een of andere Orde werden de eerste symptomen van afscheidingen zichtbaar. Eerst was er alleen maar belangstelling voor een bepaalde Kerk; daarop volgde de voorkeur voor de spiritualiteit van een van beide Ordes, vervolgens verschil in kleur van het habijt, grijs of zwart, en tenslotte de breuk in twee takken, waarvan de een de boete-orde van St. Franciscus vormde, de ander de boete-orde van St. Dominicus. Dat was het onverdiende einde van een oorspronkelijke instelling waarvan men de bekende les leerde, dat het aantal niet altijd een teken is van vruchtbare levenskracht.

De Karmelieten en de Augustijnen organiseerden zich te laat om nog een beslissende invloed te kunnen uitoefenen op de stromingen in het boete-leven. Gedurende meerdere tientallen jaren moesten zij er voortdurend op verdacht zijn te ontkomen aan het zwaard der opheffing dat hen steeds dreigend boven het hoofd hing. Zij konden er zelfs niet aan denken om anderen, die in geval van opheffing een ernstig probleem geschapen zouden hebben, in hun eigen omgeving op te nemen.

Toen zij hun grootste moeilijkheden te boven waren was de Orde van de Penitenten al verdeeld in grijzen en zwarten en het zou voor hen niet gemakkelijk geweest zijn om nog met andere kleuren aan die beweging deel te nemen. Het was meer voor de hand liggend terug te grijpen naar de oblatie, waarin personen van beider geslacht zich konden verenigen in de hoedanigheid van conversen, van confraters en familiares, die, terwijl zij buiten het klooster bleven wonen, een levenswijze aannamen van een dieper religieus karakter dan zij bij de boetelingen aantroffen, ofschoon zij uiterlijk niet veel van dezen verschilden. De verschillen waren er echter wel, zowel in religieus als juridisch opzicht. De oblatie verenigde in feite de gelovigen met de Orde der Karmelieten of Augustijnen, terwijl het boeteleven of de derde Ordes de gelovigen bijeenbracht in een semi-religieuze Orde die juridisch onafhankelijk was en wiens betrekking met de Dominicanen of Franciscanen niet verder ging dan een soort controle en geestelijke leiding die dikwijls niet eens welkom was.

De boetelingen legden geen geloften af. Ofschoon de belofte van gehoorzaamheid aan het hoofd van de broederschap een religieuze daad was, had zij niet de waarde van een gelofte. De oblaat daarentegen deed geloften; dikwijls echte religieuze geloften, soms drie met enkele beperkingen, niet zelden slechts twee of een, maar altijd geloften die hen bonden aan een strengere levenswijze dan die der Penitenten en dit verhinderde hetzij een numerieke ontwikkeling, hetzij een uitgesproken karakter van er maar los bijgevoegd zijn. De oblatten vormden geen onafhankelijke broederschap, maar traden binnen in de broederschap die hen opnam.

1.9 Conversen, confraters en familiares

Mannelijke en vrouwelijke oblatten, gewoonlijk verbonden aan de conventen, soms aan de provincies, soms aan de Orde als zodanig, kregen ook de naam van conversen, confraters en familiares. Het verschil van naam slaat op de verschillende graden van plichten en op zich genomen lasten, die voor ons nu moeilijk te onderscheiden zijn.

Conversi en conversae, die de meer strenge wijze van eenheid met de Orde hadden aanvaard, wijdden zich aan de Heer toe volgens de drie geloften en werden echte religieuzen, zij het ook buiten het klooster. Terwijl de confraters zich tevreden stelden met een veel

mindere vorm van vereniging, namen de oblaten een soort tussenpositie in. Over het algemeen hadden de oblaten, die “zich en het hunne” aan het convent gaven, minstens enige geloften, terwijl de confraters zich daarentegen verplichtten tot een jaarlijkse bijdrage en hun gehoorzaamheid niet verder ging dan zekere beperkte verplichtingen, zodat hun kuisheid niet meer inhield dan het onderhouden van de algemene wetten met betrekking tot het huwelijksrecht.

Wij praten hier verder niet over die laatste groep van confraters, die werden toegelaten tot de broederschap van de Orde alleen maar om de geestelijke voorrechten te genieten in ruil voor de gewone liefdadigheid zonder verdere verplichtingen. De groep van familiares [letterlijk huisgenoten], die vaak voorkomt in de geschriften van de Karmelieten, is moeilijk te onderscheiden van de vorige groepen. Het schijnt karakteristiek voor de familiares dat ze op een of andere manier samenleefden met de religieuzen zonder monnik en zonder convers te zijn, met bijna geen enkele verplichting van gemeenschapsleven, noch verplichtingen tot werk of diensten, gezien hun recht op onderhoud voortkwam uit hun donaties gedaan bij gelegenheid van hun oblatie. Laten we overigens wel in het oog houden dat de zusters familiares, voor wie de Zalige Johannes Soreth een regel schreef, de geloften van gehoorzaamheid en absolute kuisheid aannamen. Niet zozeer de verandering van tijden of dingen, maar het door elkaar gebruiken van de hierboven beschreven termen maakt het voor ons moeilijk.

1.10 Fraternitas ordinis [de broederschap van de Orde]

Oblaten, conversen, confraters en familiares vormden samen de Confraternitas Ordinis, waarvan de begripsinhoud niet meer zo makkelijk te begrijpen valt, omdat hun distinctieven niet zo helder en duidelijk te onderscheiden zijn. Toch is het noodzakelijk het begrip fraternitas of confraternitas Ordinis een beetje uit te diepen, om een beter zicht te krijgen op de komende gebeurtenissen, die zich op dit terrein voordoen in de betreffende Ordes en ook tamelijk gevaarlijke verwarringen en anachronismen te voorkomen.

Zoals de term “fraternitas” [broederschap] de abstractie is van frater [broeder], zo is “confraternitas” [medebroederschap] dat van confrater [medebroeder]. De fraters zijnde individuele personen die samen de religieuze Orde vormen en de fraternitas is dat geheel van de morele, religieuze en juridische kwaliteiten, die, als ze volledig gerealiseerd zijn in de persoon, hem maken tot frater van een bepaalde religieuze Orde, onderscheiden van de massa van gewone gelovigen, alsook van de fraters van de andere Ordes.

Het voorvoegsel “cum” [mee of mede] geeft gewoonlijk een onvolmaakte realisering aan van het begrip waar men het voor plaatst. “Compater” [medevader] en “commater” [medemoeder], vaak gebruikt voor peetoom en peettante geeft een beperkte deelname aan in ouderschap ten opzichte van het kind, terwijl het volledige ouderschap alleen toekomt aan diegenen die het kind hebben voortgebracht. Confrater is daarom diegene die onvolledig deelneemt aan de fraternitas Ordinis. Welnu, wanneer velen een gemeenschappelijk ideaal verwerkelijken op niet precies dezelfde manier, maar “plus et minus”, min of meer, dan is de gelijkenis tussen de deelnemers ook maar “min of meer”, en wordt dat ideaal slechts door één gerealiseerd op volledige wijze, en in die anderen slechts op verminderde wijze. De volledige fraternitas, met alle rechten en plichten en met gelijke deelname in het geestelijk en materieel erfgoed, kwam alleen aan de religieuzen toe, aan de anderen slechts in verminderde mate. Die anderen waren geen “fraters” maar iets dergelijks, nl. “confraters”; deelgenoten aan de fraternitas Ordinis, die voor hen een confraternitas Ordinis werd.

Die beperking werd ook plastisch uitgedrukt door aan de aparte groepen verschillende habijten toe te staan. Het volledige habijt hadden alleen de kloosterlingen, hetzij clerici hetzij leken; de zogenaamde semi-fraters onder de Karmelieten kregen vanwege het feit dat zij,

ofschoon wonend in het convent niet de verplichtingen van de clausuur onderhielden, geen scapulier en hun mantel was nauwer en korter en had een andere vorm dan die van de kloosterlingen en werd tabberd genoemd. De conversen, die buiten het convent woonden, de oblaten en de confraters hadden in plaats van de tabberd een soort witte mantel en niets anders.

Ofschoon de eerste monialen minstens in de 16^e eeuw, de volledige verplichtingen van het karmelitaanse leven op zich namen, werden zij tot de deelname aan de geestelijke goederen der Orde toegelaten met een plechtigheid, die eigen kon zijn en was aan de confraters en andere niet-volledige leden.

1.11 Organisatie van verscheidene groepen confraters

De massa van de confraters was vervolgens onderverdeeld in groepen. Sommigen waren, zoals we hebben gezien, echte en ware religieuzen, zonder de verplichting om in het convent te wonen. Anderen, het merendeel, stelden zich tevreden met minder verplichtingen, alhoewel steeds van religieus karakter; en dezen werden ook door de confraters die zich het minst verplichtten aanvaard tijdens een plechtige ceremonie.

Onder de druk van de broederschappen en de derde Ordes probeerden de karmelitaanse confraters op een zeker moment eigen verenigingen op te richten. Zoals gewoonlijk begonnen de vrouwen eerder dan de mannen en gingen degenen die de mindere verplichtingen hadden en daarom vaak veel talrijker waren, eerder daartoe over dan degenen die een meer volmaakt leven hadden omhelsd.

De oudste tot nog toe bekende groepering trof men onder de “sorores” [zusters] van Venetië aan, die onder het octaaf van het feest van de hh. Petrus en Paulus het privilege kregen te mogen delen in de geestelijke goederen van de gehele Orde, welke concessie strikt was voorbehouden aan de generaals. Die zusters hadden congregaties en scholen, d.w.z. zij vormden een echte en eigen instelling. Onder hen trof men, tenminste in later tijd, ook echte geprofesten aan.

Een vereniging van “vestitae” [letterlijk gekleden of gemantelden] bestond te Florence, waarvan sommige leden, zoals Donne Lorenza, vroegen om opgenomen te worden in de Orde als geprofeste conversae. De florentijnse vestitae zijn zeker niet later dan in het midden van de 14^e eeuw ontstaan.

Ook verenigden conversi en conversae zich in één enkele broederschap zoals te Milaan op de helft van de 14^e eeuw, te Mantua minstens voor 1399, te Ferrara waar de vereniging hernieuwd werd in 1432 en verder elders zo'n beetje overal, vooral onder de krachtige stimulans van de “Bulla Sabbatina”, die precies in de dertiger jaren van de 15^e eeuw op het terrein der documenten verschijnt.

1.12 De regels

De vereniging bracht vanzelf bijzondere wetten, statuten en een regel met zich mee. Treft men in 1389 te Pisa al een toespeling op het “vita pinsocularum” aan wat in de terminologie van die dagen ook “regel” kon betekenen, in 1406 bestond te Mantua een echte regel waarvan in 1460 de Z. Bartolomeo Fanti gebruik maakte bij het samenstellen van een nieuwe regel en statuten.

Regel en statuten van de broederschap van St. Paulus te Ferrara werden samengesteld door P. Andreas Giovanni de Pignarius uit Padua, goedgekeurd door het provinciaal kapittel van 1432 en bekrachtigd door de prior generaal Bartolomeo Roquali, de voorzitter van de vergadering.

Een andere regel werd uitgegeven te Brescia door P.Giovanello Caprioli in 1453 en nog een andere in de streek van Bologna. Tenslotte werd in de laatste tijd een “regel van de Zusters van de Orde” uitgegeven die werd overgeschreven van een exemplaar uit Venetië uit 1482.

De regels van Brescia, Bologna, Venetië en gedeeltelijk ook van Ferrara, hebben niet alleen contactpunten maar gebruiken eenzelfde tekst die, als men zeker zou zijn dat zij ook in gebruik was in Mantua in 1406, gemakkelijk uit de 14^e eeuw zou kunnen stammen. Het exemplaar dat het oudste lijkt is dat van de “regel van de Zusters van de Orde” en is voldoende Venetiaans om te kunnen doen denken aan de regel van de begijnen van Venetië.

Wij willen nogmaals met nadruk herhalen dat die verenigingen geen echte broederschappen waren die slechts een verzamelpunt in kerken der Karmelieten vonden, maar verenigingen van confraters van de Orde die volledig overeenkwamen met de broederschappen van de Franciscaanse en Dominicaanse tertiariissen, waarmee zij de bovennatuurlijke idealen deelden en zelfs de bijnaam “kwezels” [pinzocchere].

De confraters waren geen leden van de broederschap van het scapulier zoals dat heden het geval is maar die toen nog niet bestond. Zij droegen het scapulier zelfs helemaal niet, tenminste niet als de dracht van hun staat. Als zodanig ontvingen zij de witte mantel, waar de zeer gebruikelijke naam van “mantellati” van afgeleid is. Zij waren daarentegen echte tertiariissen maar met een veel perfectere levenswijze dan die welke de tertiariissen van de andere Ordes volgden, en dan die van huidige opvolgers in de derde Orde van Karmel.

1.13 Sancti habitus signum ferentes

[Degenen die het teken van het heilig kleed dragen]

Sedert frater Hugo in 1249 te Pisa de gesloten mantel om de schouders legde van de weldoener Bonaventura, hebben de confraters als het hun geëigende kleed steeds de mantel en niet het scapulier gedragen.

Ofschoon het ordinale van de 13e eeuw de kap zelfs niet noemt heeft dat toch geen enkele betekenis, omdat wij het gebruik van de kap of witte mantel al in de eerste decennia van de 14e eeuw aantreffen. De korte tussentijd is te wijten aan de vreemde vorm van de karmelitaanse kap van die tijd; zij was nl. meer tot spot dan tot sieraad van de religieuzen die haar droegen en die er zich maar wat graag van ontdeden in 1287, om haar te vervangen door een witte mantel, waarvan het gebruik na enkele moeilijkheden vredig werd aanvaard.

Van het gebruik van het scapulier mist men in de documenten van voor 1400 zelfs het geringste spoor. Dit is vanzelfsprekend omdat het scapulier voor de Karmelieten was wat het cocolla [monnikskap] voor de Benedictijnen was, nl. het officiële ordekleed, voorbehouden aan de religieuzen die alle rechten hadden. Een officiële toestemming aan de confraters om het scapulier te dragen was zelfs niet denkbaar, niet alleen niet in de 13e en 14e eeuw maar ook niet in de volgende eeuw, waarin het weliswaar, zij het enkel clandestien, veelvuldig gedragen werd.

Het simpele feit dat het scapulier een voorbehouden kleed was, moest bij diegenen die zich op een of andere manier verenigden in karmelitaanse families het verlangen opwekken om het ook te dragen. Met het scapulier, het echte religieuze kleed, waren volgens gangbare mening enige om zo te zeggen hemelse gunsten verbonden, vooral die van sterven in Gods genade. Men beweerde verder dat die privileges bekrachtigd waren door bijzondere beloften van de H. Maagd, die reeds lang in vertelvorm de ronde deden, maar eerst bij het begin van 1400 in de documenten opduiken doormiddel van het sanctorale [catalogo van ordeheiligen].

Bij de religieuzen nu was er onderscheid tussen het grote scapulier dat overdag gedragen werd en het kleine dat voor de nacht was; een van die twee werd ook verlangd door enige confraters. Van aanvragen of verlangens in deze hebben we geen documenten, maar de

“Bulla Sabbatina” schijnt wel op een dergelijk verlangen te duiden waar zij aan “degenen die het teken van het heilige kleed dragen” evenals aan de geproteste religieuzen de genade van een goede dood verzekert en het verwerven van de aflaten van de Orde; de Bulla voegt er zowel voor de mantellati als voor de geprotesten het Privilegium Sabbatinum aan toe.

Welnu, dat het “sancti habitus signum” [teken van het heilig gewaad] de mantel was en niet het scapulier, daarover bestaat geen enkele twijfel: het scapulier is het kleed van de Orde en de mantel is er het teken van, zoals blijkt uit de oudste documenten die we hebben; en de eerste voorstelling van het visioen van Johannes XXII schrijft aan die witte mantel de kracht toe om de zielen te bevrijden van de straffen van het vagevuur. Niettegenstaande dat kwam toch het gebruik van het klein habijt – van het scapulier – in zwang, maar men droeg het “clandestien”.

Een merkwaardigheid is verder nog het feit van de Siciliaanse fresco’s [muurschilderingen] uit het einde van de 15e eeuw: wanneer de kunstenaar laat zien hoe de religieuzen de broeders en de zusters inkleden, beeldt hij de oplegging van de mantel af; wanneer hij daarentegen toont hoe de Madonna de zielen in het vagevuur beschermt, beeldt hij hen af met het klein scapulier. Hij lijkt wel te willen aantonen hoe de zielen tenminste in het vagevuur vrij zijn om zich met het kleed van de Orde, het kleed van Maria te tooien, dat zij tijdens hun leven hadden moeten verbergen onder hun andere kleren.

Het gebruik van het scapulier moet zich in de tweede helft van de 15e eeuw heel ver verbreid hebben. Ook bij de Karmelieten moet een zekere tendens te bespeuren zijn geweest die erop duidt dat men het gebruik van de mantel moe was, wat bij de Augustijnen te bewijzen is uit het feit dat zij in 1490 van de Paus de volmacht kregen om aan de eigen mantellati toe te staan de mantel te vervangen door de riem. Deze beweging loopt parallel met de instelling van de Kordeliers bij de Minores [Minderbroeders] en met de hernieuwing van de dominicaanse broederschappen doormiddel van de rozenkrans. De karmelitaanse confraters begonnen dan ook meer en meer het scapulier te verkiezen boven de mantel en in de jaren 1528 tot 1530 verschijnt in de documenten van Clemens VII de “delatio habitus” [de overdracht van het habijt] als iets normaals. Tegen het einde van de 16e eeuw verscheen voor het eerst de “modus recipiendi fratres et sorores” [manier om broeders en zusters op te nemen], waarin we behalve de formule voor het opleggen van de mantel ook die voor de oplegging van het scapulier aantreffen en zelfs hebben we in een handschrift uit de helft van de 16e eeuw een speciale formule voor de “benedictio habitus” [zegening van het habijt] waarin alleen maar over het scapulier wordt gesproken; deze was op het eind van die eeuw de gangbare formule in Sicilië. Dezelfde verschijnselen treffen we bijna gelijktijdig aan in de rest van Italië en Spanje. De confraters met het scapulier begonnen zich nu te onderscheiden van, en misschien zelfs de overhand krijgen op, hun medebroeders met de mantel. En inderdaad verschenen ondertussen in Italië de eerste boekjes over de broederschap van de Orde en feitelijk was dat de broederschap van het scapulier, terwijl in Spanje de eerste Ongeschoeide Karmelieten de “beatae” [lett..zaligen] met de drie geloften en het religieuze kleed afschaften, door toe te staan hen te geven een klein gezegend scapulier dat hen de genaden en de broederschap van de Orde meedeelt”. Wanneer Gregorius XIII op het eind van die eeuw bepaalt dat de karmelitaanse confraters hun eigen oversten moeten hebben onderscheiden van die van de Orde, geeft hij daarmee de definitieve stoot voor de oprichting van de broederschap van het scapulier, waarvan de banden met de “confraternitas Ordinis” heel erg slap werden en bijna ophielden te bestaan.

Ook de conversae of geproteste Mantellatae, werden gelijktijdig steeds meer gesecculariseerd. Het einde van dat proces had men in 1587, wanneer haar inkledingsformule niet langer het afleggen van de drie religieuze geloften eiste, maar deze verving door die van gehoorzaamheid en zuiverheid volgens haar eigen staat. De conversae kwamen zo op dezelfde plaats te staan als de confraters op de hiërarchische ladder van ingeschrevenen in de Orde van

Karmel en haar naam werd nu die van karmelitaanse tertiariessen. Slechts hier en daar bleven enkelen trouw aan de oude stijl en in de volgende eeuwen ontstonden daaruit andere groepen die heden nog bestaan in de reguliere tertiariessen.

2 DE VROUWELIJKE TAK VAN DE KARMEL IN ITALIË

2.1 De kwezels of begijnen

In Italië treffen wij de eerste groep vrouwen die aan de Orde van de Karmel geaffilieerd was: te Lucca, in “*limine foundationis*” (de fundatie-akten) van het convent in 1284. In het verdrag gesloten tussen de Karmelieten en de parochie van Sint Donatus, wordt de exemptie van de jurisdictie-macht van de pastoor verleend aan alle huizen binnen de kloostermuur. De andere huizen daarentegen, ook als ze aan het convent aangebouwd waren stonden, tegelijk met hun bewoners, onder de parochie op enkele uitzonderingen na en wel “*de conversi en conversae en de mannelijke en vrouwelijke horigen*” (lett. Vrijgelatenen, wat hier zoiets moet betekenen als aanhangers van genoemde Orde), die zouden genieten van de exemptie van de parochiële jurisdictie, de enige exemptie welke in die tijd toekwam aan de Karmelorde.

Het latijn onderscheidt dus letterlijk heel duidelijk de beide seksen. In het ordinale van de 13^e eeuw treft men die conversen aan, onderscheiden zowel van het convent als van de seculiere geestelijkheid, terwijl we in de constituties van 1281 een toespeling hebben op de oblatie, die mogelijkheid bood aan de seculieren om tijdens de viering van het heilig Officie het koor te betreden. Voor het ontvangen van de H. Communie werd in het boven vermelde ordinale voor seculieren verlot van hun oversten geëist. De conversen daarentegen hadden iets dergelijks niet nodig volgens de privileges van de Orde, door Alexander IV toegestaan aan de familiars op 3 mei 1256 en aan de confratres en familiars door Urbanus IV op 8 mei 1262, terwijl de ‘andere gelovigen’ verlot van hun overheid nodig hadden. In Italië volgt dan de Venetiaanse groep waarover we reeds gesproken hebben. De oudste acte van oblatie, waarvan wij de documenten nog hebben vinden we in Bologna in 1304, de tweede te Florence in 1309 en vervolgens namen ze constant in aantal toe gedurende de hele 14^e eeuw.

2.2 De Florentijnse begijnen

Het Florence van de 13^e eeuw dat het bolwerk van de Italiaanse Welfen was geworden, werd het centrum van zeer vruchtbare initiatieven van uitzonderlijk religieus gehalte. Daar ontstond in 1244 de eerste compagnie van dienaars van Maria, die in het vervolg eenvoudig “*Societas S. Mariae*” (Sociëteit van de H. Maria) werd genoemd. Hun doel was vooral de lof van de Moeder Gods te bezingen. Te Florence bloeide de Orde der Penitenten op een uitzonderlijke manier, ongeëvenaard op het hele Italiaanse schiereiland en zij kon het opnemen tegen ieder ander centrum in Europa.

Ook de Karmel, gelegen aan de overkant van de Arno aan de rand van de stad, buiten de buitenste ring van de stadswal had haar deel in de geestelijke bewegingen van die tijd. Een compagnie van de Standaard, ontstaan in 1248, werd door het contact met de Karmelieten in 1264 omgevormd in een genootschap “*Laudesi*” (lofzangers), die aldus de nog niet geboren karmelitaanse fundatie met een koor van lof aan de Madonna vergezelden en zo het hart verblijdden van de broeders, die zich slechts op deze ene rijkdom beroemden: zich de broeders van de H. Maagd te noemen.

Dat genootschap was, om toch maar vooral niets te doen “zonder onze broeder”, om zo te zeggen ‘*approdiata*’ (ingekwartierd) in de kerk van de Karmel, ongeveer inwonend bij de broeders, maar niet onderworpen aan de Orde.

2.3 De Karmel van Florence in de 14e eeuw

In de 14^e eeuw kon de Karmel van Florence met kalme blik naar de andere stadscentra van religieus en sociaal leven kijken. Binnen haar muren had zij een heilige en haar deur stond gastvrij open voor de zielen die dorstten naar het bovennatuurlijke, vooral voor diegenen die zich aan de Heer wilden toewijden: voor de oblaten, hetzij conversae, hetzij eenvoudige begijnen, die een soort volmaaktere boete-orde wilden vormen. Het was dus bijna een verlenging van de religieuze communititeit buiten het klooster, een echte Karmel in de wereld. Vanaf 1309 had de prior van de Karmel behalve zijn religieuze onderdanen, een hele rij Vestitae, oblaten en begijnen, die zich als aan haar gebieder en heer aan hem hadden aangeboden als vrome conversae, zichzelf en haar bezit aan zijn voeten leggend. Hij had zelfs niet alleen mannelijke, maar ook vrouwelijke onderdanen in wier voeding en kleding hij moest voorzien en wier gids hij was in de heilige omgang met de Orde, in het regelmatig onderhouden van de regel, van de constituties en van de gewoonten van de Orde, en die hij hielp dat “juk van de orde” zo goed mogelijk te dragen, dat zij met zoveel edelmoedigheid en innige geestelijke vreugde hadden aanvaard.

2.4 Sub Jugo religionis (onder het juk van de Orde)

Over het algemeen waren de vrouwen die in de Orde traden weduwen en toonden zij een echte bovennatuurlijke bezieling. Het was niet de hen ten deel gevallen eenzaamheid die hen dreef naar personen, die op de een of andere manier in staat waren de leegte die zij ervoerden op te vullen, omdat zij met de oblatie een veel strengere eenzaamheid op zich namen. Ook was het niet de armoede die hen naar de kerk trok omdat zij niet aan de priester haar eigen moede persoontje en niets anders aanboden, want zij brachten naar het altaar van de Heer al haar – dikwijls ook aanzienlijke bezittingen, zozeer zelfs dat St. Bonaventura niet aarzelde haar rijk te noemen. Was het gedeeltelijk ook de angst voor het naderende uur van God, die haar tot een beetje boete aanspoorde “tot herstel van de eigen zonde” en tot voorspraak van haar dierbare overledenen, veel sterker bewoog haar het verlangen zich voor te bereiden op de ontmoeting met God “door de rest van het leven te beteugelen onder het juk van de Orde, onder gehoorzaamheid en onder geregelde discipline”. Als die “rest van het leven” ons doet denken aan een teken van berusting in een situatie die toch niet veranderd kon worden, zijn we ernaast. In feite hadden zij een veel gemakkelijker leven kunnen kiezen, dat van de “vestitae” (gekleed) en aan de eenvoudige begijnen, dat in de ogen van de wereld niet veel verschilde van het leven dat zij op het punt stonden te gaan leiden en dat veel harder en moeilijker was. De conversae hadden in feite een veel hoger ideaal: “...haar leven, zo God het geven wilde, te verbeteren...Christus de Heer te dienen...een religieus leven te leiden...in verbondenheid met de H. Maria van de Berg Karmel...in heilige verbondenheid en omgang met de Orde...in onderhouding van de regel van de broeders van de Orde van de Karmelieten te leven...”

Deze en meer dergelijke uitdrukkingen laten ons heel duidelijk de idealen van het karmelitaanse religieuze leven zien dat de conversae begeerden, brandend en verlangend als zij waren om de wereld met al haar schijnschoon te verlaten.

2.5 Maria-ideaal

...”ter ere van en uit eerbied voor de almachtige God en de H Maagd Maria en alle heiligen Gods en de H. Maria van de Berg Karmel”.

Dit mariaal en karmelitaanse motief, nooit afwezig in de acten van oblatie, werd ingevoerd door zuster Benvenuta di Michele di Ranieri in 1304 te Bologna. De conversae en

vestitae werden “de begijnen van de H. Maria van Karmel” genoemd, niet zozeer vanwege de kerk waar omheen zij zich verenigden en waarvan zij de nederige dienstmaagden werden, alswel vanwege de Orde waarin zij ingeschreven waren en vanwege de grote devotie ten opzichte van de H. Maagd. Vandaar ook de “lofzangen en de ijverige dienst” ter ere van de Madonna waarmee zij te Venetië haar toewijding aan Christus toonden en die zo’n indruk maakten op Gerardo Sereni di Bologna, dat hij zich verplicht voelde haar te laten delen in de geestelijke goederen van de hele Orde. Van die Orde die de heel bijzondere plicht heeft de devotie tot de Madonna behalve te beleven ook te bevorderen. “Het past ons, wier Orde op speciale wijze gesierd wordt met de titel van bovengenoemde Maagd, ons zoveel we kunnen te beijveren een ontloken devotie tot bloei te brengen en te vervolmaken tot ons heil en geluk”. En het “teken van de Orde van de H. Maagd”, de witte mantel die haar op de schouders werd gelegd, werd ook voor de mantellatae een symbool van toewijding aan de Madonna. “Het witte kleed ter ere van de H. Maagd Maria ten teken van zuiverheid”. Onze gemantelden (de Italiaanse dus) waren de “gemantelde vrouwen onder de titel van de witte mantel van de glorierijke Maagd Maria”.

2.6 De geloften

“Gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid volgens de regel, de constituties en de gewoonte van de Orde” zijn de woorden die de inhoud van de professie van de conversae nader bepalen en deze zijn dezelfde als die de kloosterlingen gebruikten en nog gebruiken bij het afleggen van hun professie. Om te laten zien dat de professie-formules van de kloosterlingen en de conversen identiek waren, willen wij bij wijze van voorbeeld de professie-formule nemen van broeder Salvino d’Armato en van zuster Bartolomea di Gallo di Marizuco of Marzucchio uit Pisa, die zich, na als gehuwden samengeleefd te hebben, verenigden in het religieuze leven in een en dezelfde ceremonie met een professie-formule, die misschien wel de enige is in de annalen van de Orde:

“Wij, Salvinus en vrouwe Bartolomea, die voortaan broeder Salvus en zuster Bartolomea genoemd willen worden, doen onze professie en beloven gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid aan God en aan de H. Maria, Zijn Moeder, aan u broeder Ridolfo, prior provinciaal, die ons opneemt en het contract sluit in naam van de prior generaal van genoemde Orde, en aan diens opvolgers volgens de gewoonte, de constituties en de regel van genoemde Orde, tot de dood”.

Grotere gelijkenis kan men zich niet wensen, noch wat de professie zelf als wat de formule betreft, waardoor broeder Salvus geprofeste broeder en conversus werd en zuster Bartolomea conversa en zuster werd. Niemand zal ooit kunnen bevestigen dat de gelofte van broeder Salvus niet even plechtig zouden zijn dan die van zijn medebroeders in de Orde van Karmel. Men ziet geen enkel motief om er aan te twijfelen dat dezelfde acte die de geloften van de echtgenoot tot plechtige geloften maakte, ook niet de geloften van de echtgenote tot plechtige geloften zou maken, omdat de een zowel als de ander werd afgelegd met een en dezelfde formule, in een en dezelfde ceremonie, door een en dezelfde handeling bekrachtigd voor een en hetzelfde altaar, om zich in te schrijven in dezelfde Orde, in de handen van broeder Ridolfo die als provinciaal handelt in naam van de generale overste van de Orde van de Karmelieten.

2.7 Plechtige geloften

De kwestie van de eenvoudige en plechtige geloften is erg gecompliceerd, vooral met betrekking tot het religieuze leven. De moeilijkheden worden nog vergroot doordat we een waardering van verschijnselen trachten te geven, die sedert eeuwen van het toneel der geschiedenis zijn verdwenen. Verschijnselen die samenhangen en uiterlijk gelijk zijn aan elkaar, maar die een heel verschillend eigen karakter hebben. In feite weten we, dat ook de derde-ordelingen geloften van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid aflegden en in gemeenschap leefden en dat desalniettemin hun geloften toch eenvoudige geloften waren. De karmelitaanse conversae, en voor zover we ze kennen ook de augustijnse, legden deze geloften af en bleven in haar eigen huizen wonen. Niettegenstaande dit alles, zijn we er toch van overtuigd dat het bij haar gaat om plechtige geloften. De geloften werden tot plechtige geloften hetzij door toediening van een hogere wijding, hetzij door de professie aan een regel die zeker was. Dat de karmelitaanse regel niet zomaar een of andere door de Kerk goedgekeurde regel is maar een van de “regels die zekerheid geven”, die geloften tot plechtige geloften maakt, daar valt zelfs niet over te discussiëren. Zeggen dat de karmelitaanse regel geen plechtige geloften bewerkt, staat gelijk met beweren dat de Karmelieten geen echte religieuzen zijn, en dit is dwaasheid met betrekking tot een van de vier bedelordes. Voordat de paters Jezuiten de eenvoudige professie invoerden, of liever de religieuze professie met eenvoudige geloften, bestond alleen maar de plechtige religieuze professie; er bestond geen andere manier om religieus te worden. De tertiariissen waren geen religieuzen en hun geloften waren geen geloften van de religieuze staat, en als zij dus toch de drie geloften van gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid aflegden, deden zij geen professie in de ware zin van het woord. Zij deden in feite geen plechtige professie omdat de regel van de derde Orde juridisch niet in staat was de geloften tot plechtige geloften te maken. Zij was ook geen eenvoudige professie, omdat in het canoniek Recht van die tijd een eenvoudige religieuze professie niet bestond, ofschoon men wel het bestaan van de eenvoudige geloften erkende. Een tekst van de H. Antoninus kan in het kort de situatie van de tertiariissen met betrekking tot de geloften samenvatten:

“Het derde huwelijksbeletsel heet gelofte en men bedoelt daarmee de plechtige gelofte, stilzwijgend of uitdrukkelijk afgelegd in een Orde die door de Kerk is goedgekeurd, die hen verplicht tot het onderhouden van haar regel en tot de armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid. En men gebruikt deze terminologie om uit te drukken dat wanneer men een professie aflegt in de derde Orde van St. Dominicus of St. Franciscus, die professie geen plechtige gelofte is die het huwelijk zou kunnen ontbinden dat men heeft aangegaan met de woorden: Ik neem jou en jij neemt mij etc. Desalniettemin treft men congregaties en compagnieën van genoemde derde Ordes aan, waar men de zuiverheid, armoede en gehoorzaamheid perfect onderhoudt, ofschoon de regel hen niet tot die drie dingen verplicht”. Voor de rest hield het Recht van die tijd rekening met de feiten en hield die geloften voor plechtig, die waren afgelegd in gevallen die volledig gelijk waren aan de situatie van de karmelitaanse begijnen-conversae. Twijfels aangaande het plechtig-zijn van de gelofte van de karmelitaanse mantellatae verschenen eerst op het einde van de 15^e eeuw in verband met de “beatae” in Spanje. Maar hoeveel dingen waren er niet veranderd in die twee eeuwen!! De pontificaten van Pius V, Leo X en van Gregorius XIII waren voorbij gegaan met hun veelvuldige uitspraken over de natuur van de geloften der tertiariissen, van de monialen en ook van de beatae met gemeenschappelijk leven. Men had, zij het met moeite, het begrip van eenvoudige religieuze professie ingevoerd. De consequentie daarvan was dat ook de karmelitaanse regel plechtige geloften kon schenken aan diegenen die binnen de clausuur leefden, maar het was niet meer zo duidelijk dat zij hetzelfde ook kon doen voor die personen die buiten het klooster leefden en voor de zusters die de clausuur niet wilden aanvaarden. De huizen der beatae, die weerstand boden aan de vernieuwing werden op drastische wijze uit de

Orde verwijderd: “Er mogen geen begijnen meer ingekleed worden die zonder clausuur samen wonen.” Met deze woorden regelde prior generaal Chizzola de moeilijkheden met de begijnen van Venetië, en dit zijn nog heel zachte woorden in vergelijking met wat hij later schreef aan de huizen der beatae in Spanje:

“De kloosters tenslotte van die monialen die in Spanje “beatae” genoemd worden.... Wij willen ze onder geen beding toestaan.....worden tenslotte vernietigd en tot niets teruggebracht.”

2.8 Als conversae

In al deze wijzen van oblatie die wij hebben bekeken, worden de begijnen met geloften steeds aangegeven als conversae, en dit is ook de reden waarom de act van oblatie zelf vaak “conversio, conversatio” (omkeer, bekering) wordt genoemd. Evenals de monniken hadden de Karmelieten in hun conventen drie staten: clerici, broeders en halfbroeders. Deze laatste groep kwam het eerst voor in de constituties van 1324 en deze datum is naar onze mening een heel bijzondere. Het concilie van Vienne in Frankrijk met haar veroordeling van de begijnen bracht ook veel ongemak voor degenen die geen begijn waren, maar er uiterlijk wel veel op leken. Daarom waren er verscheidene aanvragen bij de H. Stoel om zich te onderscheiden van de veroordeelde groepen. Johannes XXII kwam er tenslotte toe, na een regeling getroffen te hebben voor de Dominicaanse tertiariissen, de levenswijze van begijn in het algemeen enigszins in ere te herstellen. Alhoewel de karmelitaanse conversae niets gemeen hadden met de begijnen dan de bijnaam, voelden ook zij zich getroffen door de veroordeling van Clemens V. Misschien wilde men de pijn verzachten door hen toe te laten binnen het klooster. Tot deze beslissing droeg waarschijnlijk ook een zekere numerieke crisis mee, die bij de karmelitaanse lekenbroeders optrad ten gevolge van de degradatie die zij op het kapittel van Trier ondergingen in 1291, waar zij zich in feite zagen gedegradeerd tot de staat van conversi zonder plaats en stemrecht. De toelating in de huizen zelf kon weer het absoluut vereiste minimum aantal religieuzen opleveren dat nodig was voor de handenarbeid. Voor de rest schijnt het ontstaan van de semi-fratres uit de groep der conversi duidelijk. Wat betreft de clausuur werden zij behandeld “als knechten”, wat betreft het koor waren zij volledig buitengesloten, wat betreft het habijt hadden zij geen scapulier. In alles bevonden zij zich een graadje lager dan de lekenbroeders. Zeker niet alle conversi trokken zich terug in de conventen, verscheidenen van hen bleven samen met hun vrouwelijke collega's buiten. Ook zij leefden in de derde graad van de Orde als de semi-fratres zonder ook maar het minste gemeenschappelijke leven op zich te nemen. De hoedanigheid van conversae stelde zelfs een grens en een maat aan de op zich genomen religieuze verplichtingen nl.: de regel, de constituties en de gewoonten van de Orde onderhielden zij als conversae, die in haar eigen huizen leefden zonder andere verplichtingen.

2.9 Ordo Sororum (de Orde van zusters)

Eerste, tweede en derde Orde is een naamgeving eigen aan de Orde der Humiliaten, en is in gebruik genomen bij de Franciscanen vanwege de drie regels, die respectievelijk onderhouden werden door de mannelijke religieuzen, de monialen en door de tertiariissen. Voor de andere Ordes had een dergelijke naamgeving weinig zin. Allen onderhielden in feite een en dezelfde regel en juist de tertiariissen werden, omdat zij een eigen levenswijze hadden, niet beschouwd als leden van een derde Orde. Niemand heeft er bij de Karmelieten van voor 1500 ook maar aan gedacht om een dergelijke terminologie te gebruiken, temeer daar de generale overste er van hield zich de naam aan te meten van “prior generalis fratrum et

sorum” (prior generaal van de broeders en zusters) omdat de broeders en zusters deel uitmaakten van de ene Orde van de Karmel. Dit is zozeer waar dat degene die het meest er op aandrong om van drie Ordes te spreken, Coria Maldonado, volhield dat de eerste Orde bestond uit fratres en monialen, de tweede uit religieuze beatae die de professie met drie geloften hadden afgelegd en de derde uit confratres met beperkte geloften. In een Bulla waarvan men de authenticiteit hevig heeft betwist, verschijnt in 1310 voor het eerst als titel voor Gerardo van Bologna: “magister generaal der broeders en zusters”, wat overigens niet zo tegen de geschiedenis is als sommigen wel willen doen voorkomen. Aan Michele di Bologna, in 1395 vicaris generaal van zijn provincie benoemd, moesten gehoorzamen: “de broeders en zusters en de overige personen van diezelfde Orde”. Deze zegswijze lijkt ons nauwkeurig: de begijnen vormden niet alleen geen aparte Orde, maar evenmin een convent apart. Zij waren leden van de conventen waarvoor zij waren geprofest, vrouwelijke leden van eenzelfde Orde, van eenzelfde convent waarvan de religieuze mannelijke leden waren. Als het mogelijk was die uitdrukking te gebruiken waren de begijnen eerder “fratresse” dan monialen. Om Pietro d’Aragona het genoeg te doen zouden wij ze ook met zijn koninklijke uitdrukking “monialen van de Orde van Karmel” kunnen noemen, en zelf de glossater (uitlegger) van het decretum zou ons geen verwijt mogen maken van een uitzonderlijke vrijheid in het gebruik van juridische termen. De monialen onderscheidden zich volgens de glossa (verklaring) van de andere vrouwelijke religieuzen met plechtige professie alleen maar door het feit dat zij in klooster-verband wonen. Maar onze geprofeste begijnen zouden in het convent hebben kunnen wonen als haar geslacht het haar niet verhinderd had en haar niet verbannen had naar de “landgoederen van het convent: vanwege haar sekse moet er geen contact of samenleving zijn in de kapittelzaal en convent”, en daarom moeten de fratres aan de conversae toestaan “het wonen in een of ander huis dat in het bezit van de kerk is” en haar deel geven aan “de geestelijke en tijdelijke weldaden” en haar spijs en kleding verschaffen die past aan haar staat.

2.10 De kloosters

De Karmel had monialen maar geen kloosters. De bezinning op dat probleem begon bijna gelijktijdig de hersenen te pijnigen van een generaal, een provinciaal en een prior. Alle drie gingen zij aan de slag, vertrouwend op de mogelijkheid om het verlangde project te verwerkelijken en op de onmisbare hulp van God. “Nooit eerder (dan 1450) werd in Italië een klooster-instituut voor maagden van de geheiligde Orde van de Karmel ingevoerd.....” en het verlangen om het in te voeren was voor de provinciaal van Toscane tegelijk met de prior van de Karmel van Florence de drijfveer. Van de gebeurtenissen van 1450 hebben wij een kroniek die werd samengesteld door een tijdgenoot, waar het origineel weliswaar van verloren is gegaan, maar waarvan de tekst tot ons is gekomen in een serie van overschrijvingen, die aanmerkelijk van elkaar verschillen. Van een van de meest betrouwbare kopieën, verbeterd met behulp van de andere schrijven wij het volgende over:

“En vóór alles moeten wij opmerken dat er voor 1450, noch in Florence noch in Italië, ook maar één klooster van religieuze vrouwen van de karmelitaanse Orde bestond. Het behaagde aan de Allerhoogste Heer God dat de provinciaal van de provincie Toscane van de genoemde karmelitaanse Orde, meester Antonio, samen met de prior der karmelbroeders, meester Biagio di Salvestro, beide zeer eerwaarde paters en magisters in de heilige theologie, met grote plechtigheid en devotie enige eerbiedwaardige vrouwen begonnen in te kleden, door haar de tunica en de witte mantel tesamen met de witte gordel te geven, niet echter het scapulier. De eersten die ingekleed werden waren er vier..... Deze werden ingekleed op het hoofdaltaar van de kerk van de eerwaarde paters Karmelieten, met grote plechtigheid en devotie op de dag van de glorierijke ten Hemel Opneming van de H. Maagd, in het jaar 1450.

Zij bleven echter ieder in haar eigen huis, leidden een zeer voorbeeldig en heilig leven en lieten zich Zusters van de Maagd Maria noemen”.

In korte tijd werd er een groot aantal ingekleed, waaruit diegenen gekozen werden die korte tijd later de Florentijnse kloosters bevolkten en voor alles die welke in hetzelfde jaar gingen wonen in het “huis van onze witte vrouwen”, waarvoor de klooster-econoom van Florence wat geld uitgaf voor “slot en sleutel” Meester Antonio en meester Biagio konden niet klagen over de afwezigheid van witte vrouwen, gemantelden en begijnen in hun convent van Florence, maar zij betreurden terecht het gebrek aan een klooster. Zij bouwden het, maar staken zich tegelijk in een wespennest, zodat zij zich in Rome om hulp moesten wenden.

2.11 Exemptie

De exemptie, toegestaan aan een religieuze Orde, doet deze met have en goed eigendom worden van de H. Apostelen Petrus en Paulus en van de Kerk van Rome. Voor de plaatselijke bisschop blijft er geen enkel recht over met betrekking tot de exempten, tenzij die rechten die door de H. Stoel zijn toegestaan of gedelegeerd. De z.g. “jura episcopalia” (bisschoppelijke rechten) houden dus op; daaronder is als voornaamste de jurisdictie, maar ook de belasting van het bepaalde percentage van het tijdelijke inkomen speelde geen ondergeschikte rol. De kwarten en tienden kwamen niet meer aan de parochies en dus uiteindelijk ook niet meer aan de bisschoppelijke schatkist. Aan de geprofeste begijnen, als aan de personen die bij de Orde hoorden kwam de exemptie toe; ook de niet geprofeste confratres maakten er aanspraak op, maar aan hen kwam het eigenlijk slechts in zeer beperkte mate toe. Ook als zij afzagen van het privilege der exemptie, beroofden de begijnen de pastoors en de bisschoppen van de opbrengsten van haar landerijen en goederen die bij de oblatie en professie overgingen naar het bezit van de Orde en bijgevolg niet langer onderworpen waren aan de bisschoppelijke en parochiële belasting, hetzij uit kracht van de algemene privileges die alle mendicanten hadden, hetzij, en laten wij zeggen voor het grootste gedeelte, uit kracht van een bijzonder privilege dat de Karmel-orde in deze materie verkregen had, precies in 1450. Wanneer in een parochie een klooster werd opgericht met woongelegenheid voor burgers, zag de pastoor dadelijk zijn eigen tienden verminderen; het werd nog erger als de begijnen die exempt waren, of beter: niet langer eigenares waren van haar bezittingen, zich uit verlangen om dicht bij elkaar te zijn, concentreerden in bepaalde stadswijken, waar zij liever woonden dan in andere. Voor een pastoor, die zich met recht had kunnen verheugen over de aanwezigheid van zoveel goede zielen, die zich min of meer verspreid tussen zijn eigen kudde bevonden, betekende dat in feite een zeer gevoelige economische schade.

2.12 De parochie van St. Fredianus

De opeenhoping van geprofeste mantellatae, de oprichting van een Karmel-klooster in de buurt van zijn parochie, tezamen met het in aanbouw zijnde klooster van augustijnse monialen en met de concentratie van augustijnse mantellatae binnen de parochiegrenzen, moest wel consternatie verwekken bij de pastoor van “San Friano”. Des te meer omdat genoemde zusters, naar mij toeschijnt juist door haar deelhebben aan alle privileges en gunsten die aan de Orde van de Karmel waren verleend, zich er zelfs, evenals de Augustinessen op beroemden geenszins onderworpen te zijn aan de parochie van St. Friani waarin zij woonden. Zonder enige twijfel moesten er wel moeilijkheden van komen, zoals die ook hedentendage nog voorkomen, maar die in het verleden veel vaker voorkwamen, waarbij met veel meer kracht werd gestreden en waarin veel meer interesses speelden. Misschien is

dat de reden, waarom St. Antoninus, die toen bisschop van Florence was en reeds voor de opgave stond de vrede te bewaren tussen Karmelieten en Augustijnen, die elkaar om tamelijk gelijke reden in de haren zaten, niet wetend welke beslissing te nemen, aan de religieuzen de raad gaf een beroep te doen op Rome. Dit was het klimaat naar ons toeschijnt waarin aan de Karmel van Florence een onvoorziene beslissing werd opgedrongen, die met zoveel haast en onder zulke ongunstige omstandigheden moest worden uitgevoerd dat men misschien de raad had moeten geven om af te wachten en de hele zaak naar betere tijden te verschuiven. De beslissing betrof een reis naar Rome voor de begijnen, waar het hele convent mee instemde.

2.13 Bartolomeo di Tomasso Soderni naar Rome

Florence was in oorlog. Cosimo de Oude, vader des vaderlands, meester van Florence, en zij het niet rechtens dan toch in feite haar heer, zodat hem slechts de naam van koning ontbrak, had door handig drijven de zoveelste oorlog weten te ontketenen, waaruit dat evenwicht tussen de Italiaanse staten ontstond, dat bekrachtigd in de vrede van Lodi heel lang stand hield. De reis naar Rome was daarom niet zonder problemen. De via Cassia, die door Siena en haar grondgebied liep dat in oorlog was met de Florentijnen, was voor een onderdaan van Cosimo volledig geblokkeerd. Er bleef dus niets anders over dan in de richting van Arezzo te gaan en vandaar over bergpaadjes de weg in te slaan naar het dal van de Tiber, dat voor een groot gedeelte in het gebied van de paus lag, de enige staat in midden-Italië dat buiten de oorlog bleef. Het was echter geraden zich ter dege te beveiligen, want een ontmoeting met een soldaat, ook als hij landgenoot was, betekende volledig beroofd en uitgeplunderd te worden. De kwestie van de begijnen was acuut. Het convent drong er algemeen op aan en de prior van Florence, een heilig man en robuuste veertiger, begaf zich op weg. Zijn familienaam zelf, hij was een Soderini, verplichte hem zich niet aan de strijd te onttrekken. Maar misschien ging er in het hoofd van Bartolomeo Masi Soderini een andere gedachte om: het vertrouwen in de goede afloop van het plan waarvoor hij de reis ondernam. Hij kende de wegen in Rome; niet zozeer de verbindingswegen, de nog altijd magnifieke wegen der consuls, alswel de diplomatieke wegen, die de toegang en de goede afloop vergemakkelijkten van de zaken bij de Romeinse Curie, waarvan hij onlangs in twee andere reizen was teruggekeerd met twee gunstige bullen voor zijn eigen convent. Het spreekwoord “driemaal is scheepsrecht” kende hij misschien niet, maar het werd ook bij zijn derde romeinse missie volledig bewaarheid. Met een gemiddelde van ongeveer 40 km per dag reed hij op een te Florence gekocht paard over kronkelende wegen en bergpaadjes en onbekende contreien. Hij kon slechts met behulp van gidsen aan de soldaten ontkomen, dwars door bijna de gehele betoverend-mooie Tibervallei, en bereikte in 7 dagen Rome. Daar stonden hem koets en paarden ter beschikking en in een verblijf van 10 dagen in Rome heeft Bartolomeo Masi de zo vurig begeerde bulla in handen die gedateerd is op 7 oktober met het bijschrift : “gratis de mandato Domini Papae” (kosteloos in opdracht van de Paus). Nog eens 7 dagen en hij is opnieuw te Florence. De reis, de foien en alles wat daar zo nog bij komt, brachten de gezamenlijke uitgaven op 63 Lire, 4 Soldi en 6 Denaren. Een miserabel beetje ook voor die tijden, en er zijn maar weinig bullen, die afgezien van de moeite die er voor gedaan moest worden, zo weinig gekost hebben!

Het is niet mogelijk het begin en het eind van de onverwachte reis te bepalen, die voor Masi het binnenhalen van de nieuwe wijnoogst onderbrak en hem zelfs nog niet de tijd liet om enige van de onkosten van de reis op te tekenen in de huisregisters. De kwestie is niet nutteloos als men de twee data naast elkaar legt: 7 oktober onderaan de bulla geschreven, en 6 oktober voor enige onkosten die te Florence zijn gemaakt, gevolgd door andere onkosten op de 9^e en 14^e van diezelfde maand. De bulla “Cum Nulla” is derhalve gepostdateerd. Bij zijn terugkeer kreeg hij echter niet de verdiende rust. Hij moest de wijnoogst tot een goed einde

zien te brengen, zich voorbereiden op de canonieke visitatie van de prior generaal, waarmee hij op 1 november een ontmoeting had. Een reis naar Pistoia en naar Prato in verband met de bulla, dan opnieuw naar Prato voor het provinciaal kapittel (8 nov.) en op de 13^e werd er een uittreksel van de bulla gemaakt te Bologna waar een zekere broeder Guiliano haar al gebracht had. De 18^e november kreeg hij tenslotte de rust en de mogelijkheid om al zijn rekeningen in orde te brengen, voordat de nieuwe econoom de touwtjes van de nieuwe administratie in handen nam. Masi was herkozen als prior van Florence, maar hij was slechts een half-prior, omdat Soreth een vicarius naast hem had gezet, die zijn gezag als overste beperkte en hem volledig verving met betrekking tot de begijnen; die vicarius was Elia di Goffredo, een Fransman, en die, zo hij nog geen daadwerkelijk lid van de congregatie van Mantua was, zich toch met heel zijn hart daarop oriënteerde.

2.14 Citramontanas sorores instituut (hij richtte de zuster-kloosters aan deze zijde van de Alpen op)

Gewoonlijk schreef men aan de Z. Johannes Soreth de stichting van de monialen toe, de toelating tot de Orde van het eerste (vrouwen)klooster, en de aanvraag van de bulla Cum Nulla. Welnu, geen van deze drie feiten blijkt historisch; het waar en wanneer van de stichting van de monialen blijft onzeker, ofschoon de meest overvloedige documenten van Italiaanse oorsprong zijn en de eer van de beide andere feiten komt ontwijfelbaar toe aan het klooster van Florence.

Terwijl p. Masi in Rome moeite deed om het pauselijk document te verkrijgen, was de prior generaal bezig met de canonieke visitatie van de kloosters aan de andere kant van de Apennijnen, of hij was op z'n hoogst al van daar afgedaald en hield zich op te Prato of Pistoia, waarheen Masi zich te begeven had om redenen die ons onbekend zijn maar met de Bulla samenhangen; want bij de uitgaven voor de bulla schreef hij ook de voor deze reis gemaakte onkosten. Hij wilde zijn overste misschien inlichten over alles wat er was voorgevallen en hem een tweede origineel overhandigen van de bulla Cum Nulla, dat de heilige generaal bij zijn sterven in het klooster van Caen achterliet. Soreth, die heel erg gedrukt ging onder het gebrek aan kloosters, had van tevoren een oplossing voor dit gemis gezocht door een heel begijnenklooster ineens op te nemen in de Orde, nl. ten Elzen in Gelder, op 10 mei 1452, 5 mnd. voordat Cum Nulla afkwam. Daarna volgden de Bataafse stichtingen en die in Bretagne. Op de hoogte van de wijze waarop de feiten zich voltrokken hadden, schreef de biograaf aan de Zalige de stichting en fundatie toe van de citramontaanse (aan deze zijde van de bergen = Alpen) monialen, of beter van ons (Italianen) uit gezien: van de ultramontaanse of trans-Alpijnse monialen. (de biograaf was dus een noorderling, vert.)

2.15 Wat zegt de Bulla

Uit haar historisch verband gerukt, blijft de bulla Cum Nulla duister en is zij voor juristen een heerlijke bron waar ze alles uit kunnen halen wat ze willen. Lezana b.v. leidt er de goedkeuring uit af zowel van de gesluisde monialen in de woorden: "religieuze maagden en weduwen", als van de echte derde Orde in de woorden "begijnen en gemantelden" die in die tijd de tertiariessengeloften aflegden: zuiverheid volgens haar eigen staat en gehoorzaamheid. De uitgever van het bullarium houdt het er voordat de bulla alleen maar de derde Orde goedkeurde. Onlangs heeft men beweerd, dat men vanuit de bulla Cum Nulla alleen maar kan besluiten tot het bestaan van ongehuwde begijnen en gemantelden, als een soort midden tussen de tweede en derde Orde, en dat die tussengroep zich verder ontwikkelde naar de ene of andere kant. De geschiedenis daarentegen zegt ons dat het convent in 1450 te Florence

werd opgericht, ofschoon een huis van gemantelden bestemd was om een klooster te worden. Daaruit volgt dus dat de uitdrukking “vrouwenklooster” zo algemeen is dat het zowel de ene als de andere inrichting kan betekenen. De een die in feite reeds bestond, de ander die nog slechts bestond in de gedachten en verlangens van degenen die de bulla vroegen. De “religieuze maagden en weduwen” waren dus mantellatae en begijnen, maar niet de eenvoudige tertiarissen, daar het gaat over religieuzen met plechtige professie, die toen zij een begin maakten met het gemeenschappelijk leven, het leven in clausuur trachtten te bereiken. De naam gemantelde en begijn heeft geen eenduidige betekenis, maar wordt in meer betekenissen gebruikt, en in feite kenden ook de Karmelieten gemantelden met geloften en zonder geloften, met eenvoudige en met plechtige geloften, maagden, weduwen en gehuwden. Degenen die plechtige geloften hadden vallen onder de uitdrukking: “religieuze maagden en weduwen”, die met eenvoudige geloften of zonder geloften vallen onder de meer algemene benaming van begijn of gemantelde. Welnu, ook deze laatsten zijn gemachtigd om conventen op te richten, zoals de tertiarissen van de andere Ordes dat al gedaan hadden. De “aliquae particulares ex hiis” (enige alleen-wonenden onder hen) moet grammaticaal slaan op de dichtst bijstaande term en slaat dus op gemantelden en begijnen en niet op religieuze maagden en weduwen, maar omdat men bij de Karmelieten verschillende namen had voor dezelfde personen kunnen de “particulares” ook de “religiosae virgines et viduae” zijn, en niet alleen maar eenvoudige gemantelden. De begijnen, ook die zonder geloften, werden “mulieres religiosae” (religieuze vrouwen of vrouwelijke religieuzen) genoemd. In deze terminologie is de term “religiosae” geen zelfstandig naamwoord, maar gewoon een bijvoeglijk naamwoord van hoedanigheid en betekent dus niets anders dan “devota” (devoot). “Mulieres religiosae” en “mulieres devotae” zijn, ook van historisch standpunt gezien volkomen gelijk. “Religiosae virgines” is een heel andere uitdrukking. Hier is inderdaad de term “religiosae” een zelfstandig naamwoord en het “virgo” ook al is het een zelfstandig naamwoord, verschilt niet veel van een bijvoeglijk naamwoord. Religiosa heeft zelfs een juridische waarde en duidt op een persoon die de belofte van christelijke volmaaktheid in de religieuze staat doet. Volgens het Recht van die tijd was het niet noodzakelijk dat de religieuze een klooster- of gemeenschapsleven leidde, ofschoon dat wel zeer op prijs werd gesteld. Gemantelden en begijnen daarentegen, als wij even een uitzondering maken voor de situatie bij de Karmelieten en misschien ook bij de Augustijnen, waren de vrouwen, die de boete-orde hadden aanvaard en die door de wetten die toen van kracht waren, niet gehouden waren tot de geloften. Zij deden wel een soort belofte van gehoorzaamheid aan de leiders van de broederschap en zij namen het op zich om “continentes” te zijn. De “continentia” (het leven in onthouding) betekende voor hen een soort levensstaat waarin de wetten van de kuisheid volledig onderhouden moesten worden. Aan de gehuwden legde het een zekere onthouding op met betrekking tot de geoorloofde huwelijksact, b.v. op vastendagen, die voor de tertiarissen meer telden dan voor de andere christenen, en het “niet overgaan tot een tweede huwelijk”. Dit is de continentia die Nicolaas V in de bulla oplegt aan de “maagden, weduwen, begijnen en manteldraagsters” hetzij zij alleen of in gemeenschap leefden, met voorbijzien van eventuele hogere verplichtingen die door middel van geloften aangegeven waren. De Paus spreekt niet over nog te vestigen stichtingen, maar over een feitelijke stand van zaken “van degenen die onder het kleed en de bescherming van de Orde..... verblijven”. Hij beweert niet dat de bestaande stand van zaken verkeerd is, maar veronderstellend dat zij legaal is begint hij ze aan te prijzen en te bevestigen met zijn apostolisch gezag. Of beter nog, de stand van zaken was reeds gevestigd met apostolisch gezag, maar het kon de schijn wekken dat ze het niet was en daarom wil de Paus die toestand van klaarblijkelijke onzekerheid opheffen. Bovendien, door aan de Karmeloversten alle bevoegdheden te verlenen die reeds aan de Augustijnen en Dominicanen waren toegestaan inzake het bijeenbrengen van vrouwen in de Orde, bevestigde de Paus ook alles wat we eruit afleiden. Dominicanen en Augustijnen hadden kloosters van

maagden en weduwen en tertiariissen met gemeenschapsleven, en tenslotte van tertiariissen zonder gemeenschapsleven, weduwen, maagden en gehuwden. Wat betreft de gehuwden, die sommigen zouden willen uitsluiten van de pauselijke toestemming, volstaat het er aan te denken dat de beide Ordes wier bevoegdheid nu ook toekwam aan de Karmelieten, hen opnamen in hun derde Orde zonder enige beperking en dat de bevoegdheden van de Augustijnen “gelijk” waren aan die van de Franciscanen, welke Orde de grootst mogelijke verscheidenheid van personen in haar eigen gelederen had. Over de mannen praat de bulla niet en met betrekking tot hen behoudt de Orde dezelfde bevoegdheden die zij tot dan toe genoten had.

2.16 Andere huizen van begijnen

Te Florence ging men niet meteen aan het werk. Men wachtte eerst tot 1454 met het bouwen van een nieuw huis voor de begijnen, waaruit zich in de loop der tijden het klooster van de Nuntiatinnen ontwikkelde. In oktober van hetzelfde jaar begon de compagnie van Donna Innocenza, die terecht beschouwd kan worden als de stichteres van Santa Maria Degli Angeli (heilige Maria van de engelen), dat later een van de belangrijkste kloosters in de Orde werd. Ziehier hoe men leefde in de huizen van begijnen:

“Beetje bij beetje werden zij talrijker.samenlevend in een gemeenschappelijk leven en zonder enig bezit. Allen stonden onder gehoorzaamheid van een door hen gekozen overste, die zij priorin noemden. Zij zongen allen samen in haar kapel haar officie en de psalmen, beijverden zich in gebed, discipline en andere devoties volgens de richtlijnen van haar biechtvaders en geestelijk leiders, d.w.z. van de eerwaarde paters Karmelieten en hun prior. Zij kenden niet het (huidige) slot, maar gingen allen te zamen de Mis horen in de kerk van de paters Karmelieten, op feestdagen, in de Advent en in de Vasten gingen zij naar de preek met grote versterving en stilzwijgen.”

Om de betekenis van deze passage goed te begrijpen moeten we niet uit het oog verliezen dat de begijnen, deze conversae, verenigd in gemeenschap, alles wat de geloften betrof onmiddellijk in praktijk brachten en een levenswijze ontwierpen die aangepast was aan haar mogelijkheden door te proberen zich te gewennen aan het koor met het gemeenschappelijk reciteren van officies en psalmen. Het schijnt hier echter niet te gaan om het goddelijke officie. Een stap vooruit deed men in 1479-1480, toen de prior generaal officieel het kloosterleven van die begijnen erkende door haar het scapulier toe te staan. Dit lijkt ons tenminste de juiste betekenis van de volgende opmerking:

“Toen omstreeks het jaar 1479 meester Christoforo Martignoni, generaal van genoemde Orde, dat klooster persoonlijk visiteerde en haar toewijding zag, verleende hij aan genoemde zusters het scapulier, ten teken van professie en ten teken van erkenning dat zij onderdanen waren van genoemde Orde van Karmel. En hij gaf het haar op plechtige wijze in bovengenoemde Karmelkerk, waar nog steeds allen worden ingekleed die het genoemde kleed ontvangen”.

Teken van professie en onderdanigheid wil naar onze mening zeggen dat zij nu kloosterleden van de Orde werden en dat het huis van begijnen met gemeenschapsleven, dat tot nu toe een huis was van mensen die samenwoonden op basis van vrijheid, nu officieel erkend werd en dat de begijnen nu verplicht werden tot het onderhouden van de wetten die zij tot dan toe onderhouden hadden uit louter devotie. In 1515 hernieuwden zij haar professie en aanvaardden het leven als koorzuster dat na 5 jaar bekrond moest worden met de oplegging van de zwarte sluier. Maar bij het vorderen van die 5 jaar, in 1520, maakte het klooster een periode van grote crisis door en de sluieroplegging werd een jaar verzet. Bovendien hadden de zusters toen zij van ritus veranderd waren eerst tijd nodig om zich te gewennen aan het romeinse brevier voordat zij de zware verplichting van het reciteren van het goddelijke officie

op zich namen. De crisis van 1520 was te danken aan de biechtvader p. Giovanni d'Antonio, die in 20 jaar het klooster volledig had herbouwd en die met zijn leiding al de voornaamste juridische veranderingen had uitgelokt en begeleid. Om de ontheffing uit het ambt van biechtvader en geestelijk leidsman te vermijden, handelde hij heel voorzichtig en binnen een zeer korte tijd lukte het hem het klooster en zijn eigen persoon te onttrekken aan de rechtsmacht van de Orde en te doen overgaan op de plaatselijke ordinarius. Het spel gelukte, niettegenstaande de toch al waarschijnlijke oppositie van de religieuzen. Maar men moet bedenken dat Giulio de Medici bisschop en bestuurder van Florence was en dat de Paus Leo X was, ofwel Giovanni II de Medici, summo Pontifex en tijdelijk Heer van Florence en van de Florentijnse republiek. Een eventueel beroep zou zeker nutteloos zijn.

2.17 In de Congregatio van Mantua

De twee uittreksels van de bulla Cum Nulla, vervaardigd direct na de afkondiging, werden uitgegeven door de fratres van Mantua, maar in conventen die juridisch nog niet tot de Congregatie waren overgegaan. De congregatie nu kende officieel geen begijnen en monialen tot aan 1469, toen zij een vijandige houding aannam tegenover de stichting daarvan, door de zalige Giovanna Scopelli aan haar lot over te laten, die al vanaf 1448 bij de begijnen was toegelaten te Reggio, toen dat convent nog tot de Lombardijse provincie behoorde. In 1487 erkende de Congregatie van Mantua in het eigen generaal kapittel van San Felici del Benaco – misschien met het doel om de paters die niet tot de Congregatie van Mantua behoorden, behalve uit het convent del Carmine, ook te verdringen uit de zorg voor het klooster van San Girolamo te Brescia – het bestaan van drie kloosters (Parma, Reggio en Brescia) en nam er de geestelijke en tijdelijke zorg voor op zich. Van toen af aan oefende de Congregatio Mantuana, ondanks haar pogingen om de aanwas van kloosters van monialen binnen de perken te houden, de “cura monialium” (de zorg voor de monialen) uit met soepelheid, wijsheid en goed resultaat. Voor de monialen werden goede wetboeken ontworpen, waarvan nog drie kostbare exemplaren over zijn in Italiaanse archieven. Geen enkele provincie van de Orde noch in Italië noch daarbuiten, heeft ooit in aantal kloosters en in aantal monialen de grote bloei kunnen evenaren waarop de Congregatie van de Karmelieten van Mantua als op een prachtig lusthof kon bogen.

2.18 In de provincies

Als vanaf 1450 tot op onze dagen de Italiaanse Karmel meer dan 90 huizen van gebed heeft zien ontstaan en dus meer dan de helft van alle huizen in de gehele Orde, zou het kunnen schijnen dat de provincies van de Orde onvermoeibaar hebben geijverd voor de toename van zusters in de Orde. Deze veronderstelling is voor een groot gedeelte waar, maar alleen voor de provincies van het centraal-zuidelijk gebied van het vaste land van Italië, omdat de provincies van het noorden en die van de eilanden het bij lange na niet bij hen konden halen, niettegenstaande het feit dat deze laatsten veel rijker waren aan mensen en minder arm aan materiële goederen. Onder alle kloosters lijkt het ons vooral rechtvaardig te herinneren aan het Napolitaanse van “Santa Croce de Lucca” (het heilig kruis van Lucca of Lucas) waar de grootste generaals van de Orde in de 16^e eeuw – als Audet, Rossi en Caffardo, zich persoonlijk voor ingezet hebben en dat, ontwikkeld in aantal en devotie als het was, daadwerkelijk meehielp aan de andere stichtingen in Zuid-Italië. Te Rome oefende het klooster van de SS Incarnazione del Verbo divino (heilige incarnatie van het Goddelijk Woord), dat direct voortkwam uit het klooster van S. Maria degli Angeli van Florence, een zeer grote invloed uit met haar constituties, die door een zeker aantal kloosters in centraal-

Italië werden overgenomen. Het prestige dat het had was niet alleen te danken aan de namen van de illustere stichters Urbanus VIII en de familie der Barberini, noch aan de adellijke afkomst van de monialen, maar ook aan de heiligheid van leven en aan het edelmoedig beantwoorden aan de genade van de Heer van de kant van die adellijke vrouwen, aan wie op zeer exclusieve wijze de intrede in het klooster was voorbehouden.

2.19 Herstel van de begijnen

Met uitzondering van het “ospeda” van Santa Maria della Speranza (“ziekenhuis” van de heilige Maria van de Hoop) in Venetië werden in de 16^e eeuw alle huizen van begijnen, zoals voorzien en verlangd werd, hervormd in kloosters met slot. Er bleven nog over de alleen-wonende begijnen die verenigd waren in broederschappen of beter: in congregaties, zoals zij haar verenigingen liever noemden. Zij bleven haar plechtige geloften afleggen tot aan het einde van de 16^e eeuw en het begin van de 17^e eeuw, toen zij de formules aannamen “gehoorzaamheidvolgens de statuten van de derde Orde.” Haar aantal bleef erg groot en in de 17^e eeuw organiseerden zij zich in verenigingen met gemeenschappelijk leven of conservatorii, die bijna allemaal zijn uitgestorven vanwege de opheffingswetten van de 19^e eeuw, behalve dat van Santa Maria delle Grazie (heilige Maria van de dankbaarheid) in Bologna, dat ook heden nog bestaat. De aanzet tot de herbloei van de begijnen werd het werk van prior Generaal Rossi, die het betreunde dat er in een religieuze stad als Bologna toentertijd was, geen karmelitaanse begijnen waren, en er de oprichting van verlangde, welk verlangen met goede gevolgen door vooraanstaande religieuzen werd uitgevoerd. Wij erkennen als begijnen hen die tenminste twee geloften volledig aflegden, nl. gehoorzaamheid en absolute zuiverheid, terwijl wij de gehuwden als gewone tertiariissen beschouwen. In de 16^e eeuw telde de Karmelorde de volgende groepen van personen zoals blijkt uit de communicatie van geestelijke goederen:

“Ik neem u op in de deelgenootschap van alle goederen....die...onze Heer heeft doen voortkomen in onze hele Orde van fratres, heilige monialen, begijnen, tertiariissen, confratres en consoroeres”.

2.20 De nieuwe zusters

Op de feestdag van St. Bartholomeus van het jaar 1562 ontvingen te Spanje 4 arme wezen het habijt in het kloostertje van St. Jozef in het bijzijn van de H. Teresia van Jezus en van andere monialen, die afkomstig waren van het klooster van de Incarnatie te Avila. De kleine gemeenschap zou ongemerkt gebleven zijn als zij niet voorafgegaan en achtervolgd was door veel rumoer. Dat kleine zaadje, zoals dat mosterdzaadje uit het evangelie, was voorbestemd om te groeien en zich te ontwikkelen tot een grote boom, onder welks looverrijke takken zeer veel contemplatieve zielen zouden kunnen vinden die “schaduw van Hem naar wie zij verlangden.” Zij waren die nieuwe zusters van de Orde van de H. Maagd Maria van de Berg Karmel, die de H. Teresia aan de Orde en de Kerk schonk. Zij wilden “zich meer terugtrekken uit de wereld en met grotere volmaaktheid en strenger slot haar religieuze roeping beleven.” In Spanje was de wet op het slot, uitgevaardigd door Bonifatius VIII, voor de monialen nooit in werking getreden. De religieuzen van de Incarnatie te Avila profiteerden er van zowel door uit te gaan als door vreemden in het klooster toe te laten, waar meer dan 150 zusters leefden. Het was geenszins tegen de wet maar wel degelijk tegen de geest van inkeer, die noodzakelijk is voor het religieuze leven in het algemeen en voor het karmelitaanse leven in het bijzonder. Nog in 1562 hield in Avila de overgang van beatae (begijnen) naar monialen geen gelijke tred. Niet alleen met de Italiaanse kloosters, maar ook

niet met de andere Karmel-centra. Providentiële traagheid! God wist er een groot goed uit te halen.

2.21 Smartelijke scheiding

In 1599 bestuurde Enrico Silvio met sterke hand en wijs beleid de Orde. Terwijl hij in april-mei heel erg bezet was door de visitatie van de Congregatie van Mantua, die zoals gewoonlijk niet bereid was de bemoeienissen van de generale overste te aanvaarden, kwam er te Rome een pauselijke bepaling af, die elke bestaande “Ordo Sororum” (Orde van Zusters) in Italië aan de jurisdictie van de religieuzen onttrok. Clemens de VIII zei niet te handelen op aanvraag van iemand, maar wel met instemming van de prior-generaal. Een beleefd eufemisme van iemand die met het apostolisch gezag dat men hem van Godswege is verleend, de instemming kon vooronderstellen “van ieder die er bij betrokken is”. In feite had de generaal niet ingestemd met en nog veel minder gevraagd om deze gang van zaken. Hetzelfde lot had op dezelfde manier de andere Ordes in Italië getroffen. Een windvlaag uit het noorden, die reeds was aangewakkerd door de H. Carolus Borromeus en steeds heviger werd op haar weg naar het zuiden, was ook te Rome aangekomen, zij het met een beetje vertraging, en sprong van de zeven heuvelen over op heel Italië, iets wat niet vaak voorkomt. Wij menen dat onderhand het uur wel is aangebroken om uit de denkbeeldige annalen van Enrico Silvio de nooit geschreven bladzijde van de nooit ingediende aanvraag en van een nooit gegeven toestemming te scheuren en in plaats daarvan in de 5 werkelijk bestaande boekdelen over zijn daden een noot in te voegen die duidelijk laat zien hoe die zeer vrome generaal grootmoedig de uiteindelijke beslissing wist te aanvaarden van hem aan wie de Heer de verantwoordelijkheid voor het bestuur van de kerk had toevertrouwd.

2.22 Onze heiligen

De vrouwelijke Karmel in Italië groeide niet enkel in aantal, maar muntte ook uit in heiligheid. De kloosters handhaafden zich wat betreft het onderhouden van de wetten en de verstervingen des levens op een zeer hoog niveau, ook toen de verslapping zelfs binnen de gewijde kloostermuren doordrong. Drie namen vooral steken boven de anderen uit: Giovanna Scopelli, de zalige Giralani en de H. Maria Maddalena de Pazzi. De eerste twee, Scopelli en Giralani leefden in de tijd van de eerste bloei van de gemantelden en de bloei der kloosters van Mantua, en met haar heilig leven hielpen zij een zeer vruchtbaar milieu scheppen zowel voor de kloosters waarin zij thuis hoorden als voor de andere kloosters van haar congregatie. Maria Maddalena de’Pazzi is een heel ander geval. Staande tussen hemel en aarde (zoals zij het zelf uitdrukte) en het oog voortdurend op de hemel gericht, vergat zij nooit dat de aarde haar woonplaats was: zij bouwde haar klooster op geestelijke wijze en zij drukte er, zonder de wetten te veranderen die zij er had aangetroffen, een geestelijk karakter op dat zó in overeenstemming was met het leven van een karmelitaanse slotzuster, dat haar klooster kon doorgaan voor een geestelijk centrum, waar voortdurend de ogen op gericht waren van de nog over zijnde karmelkloosters van het Italiaanse schiereiland en van de rest van de wereld. Ook wat betreft de heiligheid moet de vrouwelijke Italiaanse Karmel de Heer zeer erkentelijk zijn voor het feit dat Hij haar het benijdenswaardig privilege gegeven heeft van drie tot de eer der altaren verheven vrouwen.